

УДК 332.145

Ванієва А.Р.*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки і менеджменту,
Кримського інженерно-педагогічного університету***НОВІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ФОРМИ ТА ПРОЦЕСИ
РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ І ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ**

Наведено результати дослідження структури національної економіки України, яка формувалась протягом тривалого часу, її відповідності до ринкових вимог. Обґрунтовано методичні підходи до порівняльного аналізу структурних зрушень у національних економічних системах з характеристикою їх спрямованості, етапів структурної перебудови економіки та визначення пріоритетних напрямів їх реалізації. Оцінено потенціал структурної перебудови господарського комплексу.

Ключові слова: трансформаційні процеси, структурна перебудова економіки, національна економіка, конкурентоспроможність, галузі, види діяльності, ефективність.

Ваниева А.Р. НОВЫЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ФОРМЫ И ПРОЦЕССЫ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛЕЙ И ВИДОВ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Приведены результаты исследования структуры национальной экономики Украины, которая формировалась в течение длительного времени, и ее соответствия рыночным требованиям. Обоснованы методические подходы к сравнительному анализу структурных сдвигов в национальных экономических системах с характеристикой их направленности, этапов структурной перестройки экономики и определения приоритетных направлений их реализации. Оценен потенциал структурной перестройки хозяйственного комплекса.

Ключевые слова: трансформационные процессы, структурная перестройка экономики, национальная экономика, конкурентоспособность, отрасли, виды деятельности, эффективность.

Vanieva A.R. NEW ORGANIZATIONAL FORMS AND ECONOMIC DEVELOPMENT PROCESSES INDUSTRIES AND ACTIVITIES

The results of studies of the structure of the national economy of Ukraine, which was formed over a long time, and its compliance with market requirements. Grounded methodological approaches to comparative analysis of structural changes in national economies, with their characteristic orientation, stages of economic restructuring and to identify priority areas of implementation. Reviewed by potential economic restructuring national economy.

Keywords: transformation processes, restructuring of the economy, national economy, competitiveness, efficiency.

Постановка проблеми. В нинішніх умовах господарювання, коли в державі відбувається активна трансформація усього суспільного життя, науковці здійснюють дослідження соціально-економічних процесів з метою визначення тенденції змін у національному господарському комплексі та ймовірних наслідків трансформаційних процесів для України в найближчі роки. Відомо, що соціально-економічні процеси розвитку територіальних суспільних систем є доволі різноманітними за характером: одні в динаміці являють собою поступові довготривалі зміни, а інші спричиняють раптові безповоротні зміни - трансформації всієї територіальної структури.

Соціально-економічні процеси, в результаті протікання яких відбувається зміна територіальної структури економіки держави, регіону, населеного пункту, називають територіально-структурними процесами. Ці процеси, як правило, є полярними (різнонаправленими). Найбільш відомими серед них є такі діаметрально протилежні територіально-структурні процеси як диференціювання – нівелювання, концентрування – деконцентрування, стягування – дифузія, агломерування, деагломерування, поляризація – вирівнювання. За своєю природою ці процеси є унікальними і можуть проявлятися в таких сферах, як політика, економіка, соціологія та екологія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теоретичних, методологічних аспектів трансформації економічної системи належить Г.В. Балабанову, М.П. Бутко, С. Дем'яненко, О.М. Кобзеву, Л.О. Мармуль, М.О. Онопрієнко, Г.В. Семенченко, Й. Шумпетеру та ін. Разом з тим, аспекти трансформації економічних систем у процесі ринкових перетворень продовжують залишатися недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичні обґрунтування необхідності структурних трансформацій економіки України, обґрунтування теоретичних основ формування національних, регіональних і глобальних стратегій структурно-галузевих економічних трансформацій, розроблення етапів структурної перебудови економіки та визначення пріоритетних напрямів їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Без вивчення територіально-структурних процесів в Україні будь-які дослідження територіальної структури будуть неповними та однобічними. Як показують проведені дослідження, однією з причин економічної кризи в державі була вкрай спотворена структура економіки, особливо це прослідковується в промисловому виробництві, яке в Україні було в основному зорієнтоване на виробництво засобів виробництва. Як показує статистика, з 10 працюючих в народному господарстві тільки 2 працювали на забезпечення потреб населення [1].

При колишньому СРСР структура економіки України склалася неефективною і екологічно небезпечною, фактично вона не була соціально орієнтованою і не задовольняла потреб населення в товарах і послугах. Структура економіки України була консервативною з великою кількістю традиційних галузей, зорієнтованих на витратні показники. Варто зазначити, що частка галузей, які обслуговують науково-технічний прогрес у структурі народногосподарського комплексу, значно, нижча, ніж у розвинутих країнах. Ресурсомісткість вітчизняної продукції перевищує європейський і світовий рівень у 2-3 рази, а енергомісткість у 4-6 разів вища від її собівартості, часом перевищує 50%.

Зміни, які відбуваються в структурі економіки, мають сприяти розширеному відтворенню архаїч-

ного, ресурсо- і трудомісткого господарства. Трансформації мають здійснюватись на новітніх наукових досягненнях і засадах, під чітким законодавчим і виконавчим контролем державних і господарських органів, у надійній системі організації та управління. Це має принципове значення, оскільки стратегія структурної перебудови економіки має ґрунтуватися на принципах самоорганізації, самозабезпечення, самофінансування, а не на зростанні випадковості (невизначеності) економічних процесів [2].

У ринкових умовах господарювання, на думку вчених, структурна перебудова національної економіки має мати за стратегічну мету не індустріальний тип суспільства, а постіндустріальний, який вимагає принципово нового підходу до формування макроекономічної динаміки господарської системи. В основу аналізу макроекономічної структури національної економіки сьогодні прийнято брати концепцію системи національних розрахунків (СНР), які, як відомо, є міжнародним стандартом (СНР ООН 93), що використовується більш як у 150 країнах світу з ринковою економікою. Структура національної економіки визначається, в першу чергу, рухом і структурою валового внутрішнього продукту, який найбільшою мірою відображає сутність внутрішнього і зовнішнього розвитку економічної системи і є ключовим показником СНР.

Пожвавлення і зростання економіки не може

здійснюватись «автоматично». Воно вимагає мобілізації та цілеспрямованого використання необхідних інвестицій та інноваційних ресурсів, стимулів до високопродуктивної праці та розвитку підприємництва. Цьому має сприяти і макроекономічна структура, яка запрограмована на оптимізацію макроекономічних процесів. Сутність економічного розвитку полягає не стільки у нагромадженні капіталу і нарощуванні додаткової робочої сили, скільки у перерозподілі наявних капіталу і робочої сили з менш ефективних сфер економічної діяльності до більш ефективних.

Макроекономічна структура України ще не сформувала свої самоорганізуючі агрегати, які б забезпечували збалансованість сфери обігу капіталу та виробничої сфери, і на цій основі підтримували безперервність процесу суспільного відтворення [3]. На жаль, вона втратила той потенціал, який був нагромаджений тоталітарною системою: за рівнем ВВП на душу населення Україна у 2000 р. посідала передостаннє місце в Європі, випереджуючи лише Молдову.

Україна проголосила курс розвитку народного господарства за напрямом до європейського ринку. Тому і має бути створена економічна структура, суміжна із західноєвропейською, яка б була здатна функціонувати з нею в одній системі координат. Головним елементом такої структури повинні стати різноманітні самостійні суб'єкти господарської ді-

Рис. 1. Етапи структурної перебудови економіки

яльності, які б у своїх діях спиралися тільки на закон і економічну вигоду як для держави, так і для себе. Здобувши економічну самостійність та налагодивши випуск конкурентоспроможної продукції, підприємства України зможуть знайти своє місце на міжнародному ринку. Удосконалення організаційної структури і системи управління є важливим фактором ефективності суспільного виробництва. Під удосконаленням структури потрібно розуміти встановлення такого співвідношення галузей, за якого досягається максимальна економія суспільно необхідних затрат, тобто оптимальний обсяг виробленого національного доходу при мінімізації використання у виробництві ресурсів.

Структурна перебудова економіки повинна здійснюватись послідовно – від етапу до етапу, в міру розгортання інвестиційної та інноваційної діяльності, зростання обсягів внутрішніх нагромаджень і можливого припливу зовнішнього капіталу.

Перший етап структурної перебудови економіки повинен бути зосереджений на галузях, які визна-

чають життєзабезпечення населення, використовуючи наявні продуктивні сили і оборотний капітал виробничої сфери, що гарантує сталість виробництва і реалізацію товарів (послуг). Дуже важливо в цій сфері відновити інвестиційний попит на оновлення і розвиток товарного виробництва, забезпечивши його достатніми внутрішніми нагромадженнями та інвестиційною підтримкою держави.

Такими галузями зі швидкими темпами економічного обороту, високим і сталим ринковим попитом є харчова і легка промисловість, сфера послуг. Сюди доцільно скерувати приватний капітал і підприємницькі структурні підрозділи, створивши для них режим найбільшого державного і ринкового сприяння малому і середньому бізнесу. На цьому етапі необхідно відновити нормальні вартісні співвідношення і пропорції валового суспільного продукту шляхом активізації податкової та цінової політики з метою досягнення відповідного рівня рентабельності і норми прибутку [4]. Тут також важливо не допустити різких змін у ціновій політиці та заробітній платі,

Рис. 2. Пріоритетні напрями структурної перебудови економіки

які можуть негативно вплинути як на відтворювальну, так і на галузеву структуру економіки.

Для структурної перебудови економіки, в першу чергу, потрібно використати можливості максимального використання власного інноваційного потенціалу країни, провідних науково-дослідних і конструкторських центрів. Сюди варто залучити весь наявний інтелектуальний потенціал, його прогресивні технічні і технологічні розробки для впровадження у виробництво і виготовлення нових власних товарів, здатних бути конкурентоспроможними на зовнішніх ринках. Цим самим ми поступово будемо позбуватися економічної залежності. Треба пам'ятати, що технологічні інновації можуть забезпечити понад 40 % ефективності ринкової економіки. Основні етапи структурної перебудови економіки наведені на рис. 1.

Треба пам'ятати, що процес структурної перебудови економіки є не тільки довгостроковим, а й достатньо дорогим, тому також необхідно - за певної обережності в стратегії щодо її відкритості - визначити пріоритетні галузі промисловості для залучення іноземних інвесторів та створення спільних виробництв, виходячи із зацікавленості закордонних інвесторів у розміщенні в нашій країні своїх виробництв.

Зацікавленість і вигідність полягає в тому, що в державі є достатня кількість робочої сили, досить високої її кваліфікації, наявність виробничих площ (що вивільняються) у зв'язку з закриттям неефективних і непотрібних виробництв (колишнього воєнного комплексу), а також наявність різноманітних мінерально-сировинних ресурсів і вигідне географічне положення України [5].

Економічна та фінансова кон'юнктура вимагають зосередити увагу на головних напрямках структурних змін, які повинні сприяти кардинальному поліпшенню економічної ситуації в країні. Головні напрями пріоритетів структурної перебудови вважають наведені на рис. 2.

Структурну перебудову економіки народногосподарського комплексу необхідно здійснювати одночасно на двох рівнях: територіальному (міжгалузевому) і галузевому. На міжгалузевому рівні потрібно поступово збільшувати частку галузей виробництва товарів народного споживання, прогресивних видів матеріалів та засобів технічного переоснащення народного господарства, тобто забезпечити формування міжгалузевої структури економіки, яка б відповідала потребам регіону і держави в цілому. На галузевому рівні пріоритетом повинне бути:

- науково-технічне оновлення виробництв, впровадження нових ефективніших і економічно безпечніших технологій, виготовлення продукції та матері-

алів кращої якості та вищого технологічного рівня, освоєння нових прогресивних їх видів, які б були конкурентоспроможними на зовнішньому ринку і замінювали імпортні товари і матеріали;

- формування ефективної структури виробництва в окремих комплексах і галузях шляхом обмеження розвитку сировинних та напівфабрикатних виробництв, збільшення частки виробництв, що мають використання власного природно-ресурсного потенціалу;

- розвиток виробництв для задоволення потреб в товарах населення, що проживає на даній території, забезпечення власної міжгалузевої кооперації, підвищення збалансованості економіки та зниження зовнішньоекономічної залежності України;

- підвищення соціальної орієнтації виробництва в кожній галузі, і завдяки цьому збільшення частки предметів споживання в загальному обсязі промислової продукції.

Висновки. Формування ефективної галузевої структури суспільного виробництва на тому чи іншому етапі передбачає правильне визначення пріоритетів і розвиток окремих галузей, що необхідно для забезпечення прогресивних змін у господарських пропорціях. Пріоритетний принцип розвитку галузей зумовлений низкою об'єктивних факторів, серед яких важлива роль належить пріоритету потреб, різної міри їх актуальності. Він також обумовлюється неоднаковим впливом різних галузей на темпи розвитку і ефективність суспільного виробництва. Переважаючий розвиток прогресивних галузей, які базуються на останніх досягненнях науки і техніки, також сприяє підвищенню ефективності всього суспільного виробництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балабанов Г.В. Трансформація структури сільського виробництва України: регіональний аспект / Г.В. Балабанов, О.М. Кобзев, Г.В. Семенченко; Проект аграр. політики в Україні ун-ту штату Айова. – К.: UAPP, 2000. – 29 с.
2. Бутко М.П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці: [монографія] / М.П. Бутко; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України, Ун-т сучас. знань. – К.: Знання України, 2005. – 476 с.
3. Дем'яненко С. До питання про стратегію розвитку аграрної політики України / С. Дем'яненко, Ш. Свідерська // Економіка України. – 2004. – №8. – С. 72–79.
4. Мармуль Л.О. Сучасні тенденції розвитку АПК: світовий досвід та вітчизняні реалії / Л.О. Мармуль // Сучасні тенденції економічної теорії і практики: світовий досвід та вітчизняні реалії: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (Херсон, 18-19 листопада 2010 р.). – Херсон, 2010. – С. 24-25.
5. Онопрієнко М.О. Трансформація механізмів конкуренції в умовах глобалізації / М.О. Онопрієнко // Пробл. науки. – 2010. – № 3. – С. 32–37.